

Romana Zidar, Vesna Leskošek

PREHRANSKA REVŠČINA MED SKUPNOSTJO IN KORPORACIJAMI

O hrani in revščini se oblikujejo diskurzi, ki neposredno vplivajo na razumevanje vzrokov, posledic in načinov reševanja problema revščine. Članek obravnava dve, za socialno delo relevantni vprašanji: diskurz o ravnanju s presežki in diskurz o samooskrbi s hrano v odnosu do revnih (brezposelnih, prekarnih delavk in delavcev, upokojenih in zaposlenih revnih ipd.). Prikaže, da razdeljevanje presežkov hrane nadomešča instrumente javnih socialnih politik in prek retorike ekologije. To prikriva neenakosti, spodbuja unos poslovnih praks in poslovne logike na področje socialnega varstva ter ljudi ločuje na podlagi potrošniških praks na potrošnike in nepotrošnike. Pri samooskrbi je delež samooskrbe s hrano večji v premožnejših gospodinjstvih; to je mogoče povezati s tem, da skrb za vrtiček zahteva stabilno življenjsko situacijo, kot je redna in varna zaposlitev, da je bolj kot pridelava hrane pomemben socialni vidik kolektivnega vrtnarjenja in da je to treba razumeti tudi kot ideološki prostor, v katerem se združujejo ljudje s sorodnimi interesi in pogledi. To prinaša tudi nevarnost, saj lahko vrtički postanejo skupnosti brez fizičnih mej, vendar z zelo opaznim sistemom izključevanja in nadziranja.

Ključne besede: samooskrba, presežki, hrana, dohodek, potrošništvo, skupnostno socialno delo.

Romana Zidar je sodelavka Visokega komisariata Združenih narodov za begunce. Kontakt: zidar@unhcr.org.

Dr. Vesna Leskošek je izredna profesorica na Fakulteti za socialno delo. Kontakt: vesna.leskosek@fsd.uni-lj.si.

FOOD POVERTY BETWEEN COMMUNITY AND CORPORATIONS

Discourses about food and poverty are being created that directly influence our understanding of causes, consequences and ways of solving the problem of poverty. The article deals with two issues relevant for social work: the discourse about what to do with food surplus, and the discourse about food self-sufficiency in relation to our attitude towards the poor (the unemployed, precarious workers, the retired, the employed poor etc.). It is shown that instruments of public social policies are being replaced by food surplus distribution through the ecology rhetoric. This hides inequalities, encourages invasion of business practices on the field of social security, and divides people on the basis of consuming practices to consumers and non-consumers. The authors show that those who are more well-off can much easier afford to be food self-sufficient. Food production via gardening doesn't have very pronounced economic benefits (compared with buying cheap food in supermarkets), but has an important social, collective aspects. Gardening can also be understood as an ideological space where like-minded people meet. This can have some negative sides as well, as community gardens can become places with no physical borders, but with visible systems of exclusion and control.

Keywords: food, self-sufficiency, surplus, income, consumerism, community social work.

Romana Zidar works for the United Nations High Commissioner for Refugees. Contact: zidar@unhcr.org.

Vesna Leskošek, PhD, is an Associate Professor at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana. Contact: vesna.leskosek@fsd.uni-lj.si.

V zadnjih letih vprašanja lokalne samooskrbe s hrano, dostopa do hrane, ravnanja s presežki hrane v povezavi z reševanjem problema revščine postajajo vse bolj relevanten del družbene, medijske in politične agende. Gre za temo, ki je izjemno relevantna za sodobno teorijo in prakso socialnega dela, saj je mogoče vzpostaviti časovno kontinuiteto med letom 1955, ko je bila ustanovljena ljubljanska šola za socialno delo, ter današnjim in tudi prihodnjim razvojem izobraževanja.

Socialno delo je na začetku izobraževanja vodila marksistična ideologija¹. Postmarksistični misleci kot Gramsci, Althusser, Laclau in Mouffe ali Žižek jo konceptualizirajo kot vprašanje identitet in subjektivitet. Z vidika marksizma in postmarksizma je poglobljenje družbe skrajni izraz ideologije, to pomeni, da je mogoče individualizacijo pojasnjevati z vlogo posameznika v poglobljeni družbi.

Formalno izobraževanje za socialno delo je pod vplivom vladajočih ideologij leta 1955 skrbelo za »reševanje problemov vseh kategorij neprilagojenih« (Milošević Arnold, Postrak 2003: 167) z državnim institucionaliziranim sistemom, danes pa ga v postmarksistični maniri pod

¹ Po Marxu in Engelsu (1971: 610) je ideologija lažna zavest o idejah določene dobe, ki izraža ideje vladajočega razreda.

pritski vladajočih ideologij potiska v sfero zasebnega. To potiskanje je na ravni metod dela zelo zaznamovano s kulturo potrošništva² in individualnih projektov naredi-si-sam, kamor lahko uvrstimo tudi diskurz samooskrbe in ravnanja s presežki hrane v odnosu do revnih. Pri obeh pojavih je v ospredju revni posameznik, do katerega se razvijejo družbena pričakovanja glede na njegovo psihofizično stanje. Če je čil in zdrav, se od njega pričakuje, da bo sam pridelal vsaj del hrane, če pa mu zdravstveno stanje tega ne dopušča, so na vrsti razdelilnice hrane. V obeh primerih se pričakovanje oblikuje na dihotomiji, intervencija socialnega dela, ki se v takšnih primerih pričakuje, pa prav tako.

Če je socialno delo z revnimi na operativni ravni izraz aktualne socialne politike, potem lahko rečemo, da je ta prešla pot od socialnih pravic v naravi (torej v hrani) do socialnih pravic v obliki denarnih prejemkov. To je veljalo za civilizacijski dosežek, a danes se vračamo k temu, da se socialno delo (spet) ukvarja z zagotavljanjem pravic v naravi.

Ker sta stroka in znanost socialnega dela tesno povezani z delovanjem socialne države, lahko to pot v času opazujemo prav pri dveh fenomenih: razdelilnicah hrane in samooskrbi s hrano v obliki vrtičkarstva, predvsem pa v odnosu socialnega dela do obeh pojavov. Avtorici meniva, da je socialno delo dolžno vzpostaviti analitični in kritični odnos do praks, namenjenih reševanju družbenih problemov, kot je revščina.

O hrani in revščini se oblikujejo diskurzi, ki neposredno vplivajo na razumevanje vzrokov, posledic in načinov reševanja problema revščine. Članek obravnava dve, za socialno delo relevantni vprašanji: diskurz samooskrbe s hrano in ravnanje s presežki hrane v odnosu do revnih, brezposelnih, prekarnih delavk in delavcev ter upokojenih in zaposlenih revnih.

Problem prehranske revščine se, ko gre za revne, vse bolj rešuje z mrežo bank hrane in razdelilnic presežkov hrane. Sredi leta 2014 je začel veljati Pravilnik o splošnem označevanju predpakiranih živil (2014), s katerim sta bila na novo urejena označevanje in distribucija živil s pretečenim rokom uporabe ali pretečenim datumom minimalne trajnosti. Pomemben vzgib za oblikovanje pravilnika je bil povezan z možnostjo distribucije te hrane med revne. Tako naj bi hkrati rešili dva velika problema: prehransko revščino in obseg zavržene hrane. Poglavitni pobudnik ureditve je bil predsednik republike Borut Pahor, ki se zavzema za vzpostavitev slovenske banke hrane.

Hkratna retorika ekologije, s katero se spodbuja filantropsko ravnanje živilskih korporacij, gostinskih obratov in posameznih gospodinjstev, je za socialno delo relevantna, saj sproža vprašanja, ali prenašanje presežkov hrane do tistih, ki se srečujejo s pomanjkanjem hrane, pripomore k reševanju problema revščine ali le dodatno pripomore k družbenim neenakostim in zaradi odsotnosti kritike neenakosti legitimira obstoječo distribucijo bogastva³.

Kot omenjeno, želiva v prispevku obravnavati dva prevladujoča diskurza, ki sta se na »politično korekten« način povezala z vprašanjem revščine:

1. Diskurz o samooskrbi s hrano. Tu naju je zanimalo predvsem, ali je samooskrba možen, smiseln in legitimen odgovor na vprašanje prehranske revščine.
2. Diskurz o ravnanju s presežki hrane. Pri tem se v maniri popularizacije t. i. varčnega potrošništva vse bolj uveljavlja ideja javnih kuhinj, v katerih presežke hrane razdelijo revnim in lačnim.

S prispevkom skušava sodelovati v razpravi o tem, ali obstoječa socialna in prehranska politika pripomore k doseganju večje socialne pravičnosti in trajnostnega razvoja družbe ali pa,

² Tudi v socialnem delu se vse bolj uveljavlja terapevtski diskurz, ki je pridobil nenavadno obliko kulturne legitimnosti znotraj najrazličnejših družbenih skupin, organizacij, institucij in kulturnih okolij (Illouz 2008: 6). Terapevtski diskurz je v našem okolju posebej opazen v obliki samopomoči oziroma kulture naredi-si-sam. Ta je svojo tradicijo razvijala vse od stanovanjske hiše naredi-si-sam v času samoupravnega socializma do življenjskih izidov naredi-si-sam. Lahko bi rekli, da ima terapevtski diskurz v našem prostoru domicil, ki ga je moč opazovati tudi v fenomenu vrtičkarstva.

³ Poročilo banke *Credit Suisse* o svetovnem bogastvu v letu 2014 pokaže, da 10 odstotkov svetovnega prebivalstva poseduje 87% svetovnega bogastva, medtem ko spodnjih 50% svetovnega prebivalstva poseduje 1% bogastva. Med države, kjer se pojavljajo posamezni primeri nastajajočega bogastva, poročilo poleg Čila, Kolumbije, Češke, Libanona in Urugvaja, umešča tudi Slovenijo (Global Wealth Report 2014).

nasprotno, povečuje družbene neenakosti. Najin drugi cilj pa je povezan z definiranjem možne vloge socialnega dela pri odgovarjanju na vprašanje prehranske revščine s skupnostnim organiziranjem in skupnostno akcijo. Najprej bova kontekstualizirali nekatere temeljne koncepte: prehranska politika, prehranska revščina in ravnanje s presežki oz. ostanki hrane.

Ostanki in presežki hrane med izbiro, moralizmom in prisilo

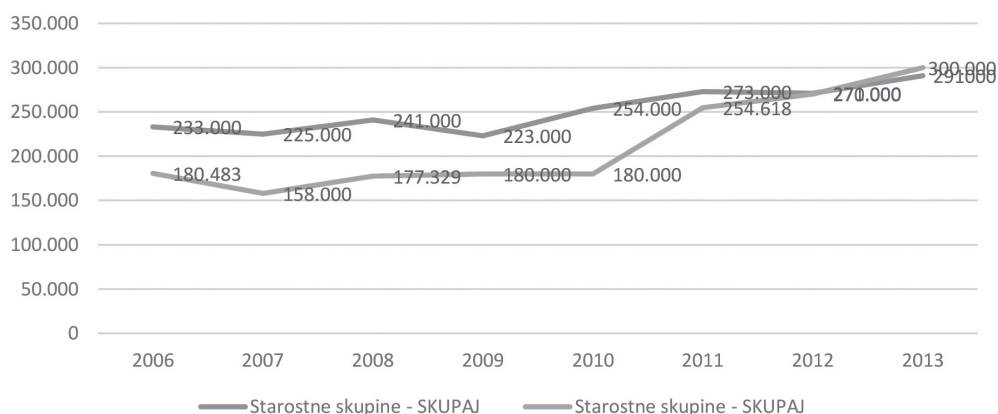
Vprašanje samooskrbe pogosto »trči« ob problem ravnanja s presežki hrane. Presežki hrane se ustvarjajo v procesu kmetijske pridelave, industrijske predelave, veleprodaje in prodaje, gostinskih storitev in gospodinjstev. Monier s sodelavci (2010: 10) v raziskavi o presežkih hrane, ki jo je naročila Evropska komisija, zapiše, da se pri industrijski predelavi hrane odpadkom in presežkom ni mogoče izogniti, po drugi strani pa so na ravni posameznih gospodinjstev ali gostinskih storitev presežki pogosto posledica slabega načrtovanja in nizke stopnje ozaveščenosti. Takšna ugotovitev, ki opravičuje ravnanja prehranskih megakorporacij in problematizira ravnanja posameznikov in restavracij, se sklada s popularizacijo neformalnih načinov regulacije vedanja ljudi z arhitekturo izbire in strategijo potiskov (Thaler, Sunstein 2008).

Toda, koliko hrane v Sloveniji zares zavržemo?

Organizacija združenih narodov ocenjuje, da v Evropi zavržemo na prebivalca med 95 in 115 kilogrami hrane na leto (FAO 2011: V). Monier s sodelavci (2010) v prej omenjeni študiji ocenjuje, da je količina zavržene hrane v EU27 v povprečju celo nekoliko večja, in sicer 157 kilogramov na prebivalca na leto. Podatki za Slovenijo kažejo, da je leta 2013 prebivalec v povprečju proizvedel 72 kg odpadne hrane ali skoraj 64 % manj kot leta 2008 (197 kg na prebivalca) (Gale 2014: 29). Odpadna hrana je v Sloveniji manjši problem kot v drugih državah Evropske unije, saj znaša le 46 % povprečja EU⁴.

Zakaj torej toliko govora o problemu zavržene hrane? Navajamo dva možna razloga. Prvi je dejstvo, da smo za kosilo, sestavljeno iz sveže postrvi, krompirja, svežega paradižnika in jabolka, leta 2013 delali 1 uro in 57 minut ali 6 % več časa kot leta 2004 (*op. cit.*: 41), vsako zavrženo hrano pa doživljamo kot nepotrebno izgubo in jo obravnavamo z vidika dela, ki ga je treba vložiti v nakup takšnega obroka. Drugi pa je povezan z vse opaznejšim nadomeščanjem socialnih storitev in socialnih pravic z dobrednim modelom socialne države. Kot prikazuje graf 1, se število ljudi, ki prejemajo pakete hrane iz zalog Evropske skupnosti, povečuje.

Graf 1: Število oseb pod pragom tveganja revščine ter število razdeljenih paketov hrane iz zalog Evropske skupnosti, 2006–2013.

Vir: SURS 2013 a, internet 1, 1 a, b; lastni preračuni na podlagi letnih poročil RKS in Caritas⁵

⁴ Upoštevamo študijo Monier *et al.* (2010).

⁵ Za leto 2013 ni natančnih podatkov, temveč zgolj ocena MDDSZEM (internet 1 a, b).

Število oseb, ki živijo pod pragom tveganja revščine, se je od leta 2006 do 2013 postopno povečevalo. Leta 2006 je pod pragom tveganja revščine živel 12,2 % oseb, do leta 2013 pa se je povečala na 14,5 % (gl. graf 1). Podatki za leto 2014 kažejo, da je delež ostal nespremenjen v primerjavi z letom 2013. Podatki o številu razdeljenih paketov pomoči iz zalog Evropske unije⁶ med letoma 2006 in 2013 kažejo, da se je število razdeljenih paketov postopno povečevalo in leta 2013 najverjetneje⁷ prvič preseгло število oseb, ki živijo pod pragom tveganja revščine (gl. graf 1).

Zbliževanje števila razdeljenih paketov hrane iz zalog skupnosti in števila oseb, živečih pod pragom tveganja revščine, nakazuje, da paketi hrane postajajo sistemski način reševanja prehranske revščine, sploh ob upoštevanju zaostritev pogojev pri socialnih prejemkih, namenjenih revnim (denarna socialna pomoč, izredna denarna socialna pomoč in varstveni dodatek). Možen razlog za postopno izničenje vrzeli med prejemniki paketov hrane iz zalog Evropske unije ter ljudmi, ki so živeli pod pragom tveganja revščine, je krčenje javnih storitev in materialnih socialnih pomoči z živilskimi artikli. Otežen dostop do socialnih pravic vse več ljudi potiska k iskanju pomoči pri dobrodelnih organizacijah. Njihovo število se v zadnjih letih povečuje, zanimivo je tudi to, da se z distribucijo podarjenih presežkov hrane vse pogosteje ukvarjajo neprofitne organizacije, nastale kot odcepljene entitete profitnih ali kot skupni projekti profitnih in neprofitnih organizacij.

Vse večje število bank hrane in razdelilnic presežkov hrane v državah razvitega Severa je primerljivo z nujno pomočjo v hrani v državah globalnega Juga. Gre za dve plati iste zgodbe, ki kaže problem prehranske nepreskrbljenosti kot rezultat socialnih nepravilnosti. Smiselno vprašanje pri tem je, kdo ima prave koristi od prehranskega bančništva:

Moramo raziskati prednosti, slabosti, latentne funkcije in nenačrtovane posledice moralnega imperativa o tem, kako moramo nahraniti revne s presežki hrane in zavrženo hrano na doslej zanemarjenem področju hrane, prehrane, javnega zdravja in socialne politike. (Riches, Silvasti 2014: 4).

Prehranska revščina je v razvitih državah Zahoda depolitizirana ali kvečjemu komercializirana.

Na presežkih hrane – izraz je evfemizem za zavrženo hrano – se na novo kategorizira nekaj, kar je doslej veljalo za »neužitno« pri kupcih z višjo kupno močjo, v »užitno« za kupce brez kupne moči (glej Kortetmäki, Silvasti 2015). Dejanje imamo lahko za ultimativno slavljenje potrošniške kulture, saj ljudi, ki niso potrošniki, postavi v drugorazredni položaj. Prvorazredni potrošniki s tem dobijo dvakratno:

1. Čeprav zahtevajo, da je v trgovinah in restavracijah ob vsakem času na voljo vse, in s tem ustvarjajo odpadke, ima njihova potrošnja videz humanitarnosti. Trgovine, ki svojim petičnim kupcem zagotavljajo popolno izbiro pekovskih izdelkov, nekaj minut pred zaprtjem trgovine skrbijo za pozitivno uporabniško izkušnjo in gradijo lastno blagovno znamko kot zanesljivo in kakovostno v očeh tistih kupcev, ki nekaj veljajo. Vendar neprodani kruh zavržejo ali, bolje, prekvalificirajo v užitnega za nepotrošnike, torej tiste, ki ne veljajo nič.
2. Sočasno potrošniki ravnajo ekološko, skrbijo za okolje. Čeprav prav zaradi njihovih potrošniških zahtev nastaja zavržena hrana, s to svojo zahtevo ne uničujejo okolja. Kmalu po zaprtju trgovine se bo zavržena hrana, prek bolj ali manj sofisticiranih posrednikov, znašla na krožnikih hvaležnih nepotrošnikov.

Koc (2014: 154–155) ugotavlja, da banke hrane (in v primeru Slovenije tudi razdelilnice hrane, op. av.) nadomeščajo instrumente javnih socialnih politik, s katerimi bi države morale reševati problem revščine. Pojav bank hrane in razdelilnic hrane, ki postajajo sestavni del urbane krajine, ne problematiziramo, kvečjemu jih institucionaliziramo in legitimiramo kot povsem običajen pojav zahodnih družb. Banke hrane in razdelilnice hrane delujejo po načelih ekonom-

⁶ Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano ter Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve sta se na začetku leta 2005 dogovorili o sodelovanju pri ukrepu razdeljevanja hrane iz intervencijskih zalog Skupnosti najbolj ogroženim osebam. Gre za aktivnost v okviru ukrepov za stabilizacijo trgov s kmetijskimi proizvodi, ki jo Evropska unija izvaja vsako leto v državah članicah (MDDSZEM, internet 8).

⁷ Podatek temelji na oceni MDDSZEM (internet 8).

skega modela povpraševanja in ponudbe, saj se odzivajo na povečane potrebe med prehransko revnimi (Dowler 2014: 169).

Slika 1: Eden izmed vizualnih simbolov, uporabljenih v letnem poročilu slovenskega Lions kluba pri temi presežkov hrane (internet 2).

Kot sva zapisali v uvodu, je Slovenija leta 2014 redefinirala zavrženo hrano in jo namenila revnim. Takrat so se na področju, ki so ga tradicionalno zavzemale humanitarne neprofitne organizacije (Rimskokatoliška cerkev, Karitas, zavetišča za brezdomne ipd.), pojavili novi/stari akterji – lokalni Lions Klubi. Zakaj novi/stari? Poslanstvo Lions Klubov je namreč humanitarno, svoje delo pa vidijo predvsem v krepitvi lokalnih skupnosti. Kljub temu se vse do spremembe socialne zakonodaje leta 2012, ki je zaostрила pogoje za uveljavljanje socialnih pravic, sredstva za izvajanje socialnovarstvenih programov zmanjšujejo⁸. Vse do tedaj niso zavzemali vidne vloge v sferi zagotavljanja socialnih storitev v lokalnem okolju. S krčenjem storitev, pravic in programov pa so v polje humanitarne socialne politike, ki vse bolj intenzivno nadomešča socialno državo, vstopali Lions klubi.

Warner (1949: 121) je o takšnih organizacijah (Lions, Rotary, Kiwanis klubi) zapisal:

Prijateljski odnos in neformalnost sta iztočnici, vendar prijateljstvo ni končni cilj sam po sebi, temveč mehanizem zagotavljanja občutka skupnosti za člane (...). Aktivnosti sicer poudarjajo potrebo po sodelovanju, vendar je v ozadju interes spodbujanja poslovnih praks ter oblikovanje občutka solidarnosti in pripadnosti med člani klubov.

Klubi so torej prostor, kjer se srečujejo poslovneži zaradi priložnosti mreženja, krepitve socialnega kapitala in sklepanja novih poslov. Humanitarnost je le okvir, ki legitimira ta srečanja.

V Sloveniji danes v akciji presežki hrane sodeluje deset Lions klubov. Na leto razvozijo sto ton hrane in sodelujejo z Rimskokatoliško cerkvijo, Karitasom, centri za socialno delo, varnimi hišami in drugimi socialnovarstvenimi programi (gl. Jager 2015).

Revščina in prehranska revščina

Revščina je večdimenzionalna in je ni mogoče zreducirati na posamezni vidik, čeprav jo v javnem diskurzu pogosto povezujejo s prehransko revščino. Pomanjkanje hrane je zagotovo velik del problema revščine, kot je slikovito opisoval George Orwell (2010) v svojem avtobiografskem delu *Na robu in na dnu v Parizu in v Londonu*. Vsakodnevni boj za vnos kilokalorij je bil v

⁸ Primerjalno so se sredstva za sofinanciranje programov socialnega varstva med letoma 2011 in 2014 zmanjšala za več kot 20 odstotkov. Razlog je sicer tudi ta, da so se ukinili tako imenovani A programi, vendar je bilo tem programom namenjenih zgolj 0,5 % vseh sredstev.

Združenem kraljestvu ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja pogosto odvisen od postopanja v vrstah v javnih kuhinjah. Prerivanje v vrstah za kos kruha z margarino ter nekaj skodelic čaja je bilo del življenja številnih revnih iz delavskega razreda v času industrijske revolucije. Orwell temeljito in doživeto opisuje jekleni objem kroga revščine, ki sega od pomanjkanja oblačil, osnovnih higienskih pripomočkov do pomanjkanja hrane, ki jo je v vsej eksistencialni bedi doživljal kot največji problem. Veliko časa je namreč porabil za potovanje od enega do drugega zavetišča zgolj zato, da je po več kilometrih hoje lahko pojedel kos kruha. Učinki takšnega življenjskega sloga so bili uničujoči tako za njegovo zdravje kot za zmožnost pridobiti delo. Orwell je imel po svojih raziskovalno-literarnih dogodivščinah vedno zagotovljen izhod, ki ga je sicer uporabljal redko in nerad, a je vendarle omogočil nastanek vrhunskih literarnih del, s katerimi še vedno skušamo razumeti posledice lakote in kompleksnost revščine v zahodnih družbah.

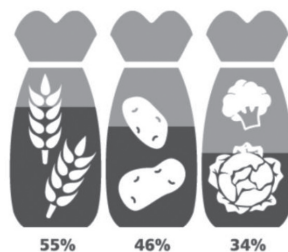
Pojav prehranske revščine v zahodnih državah je paradoksen, a vendarle kavzalno logični fenomen. Globalna proizvodnja hrane bi, po podatkih Programa Združenih narodov za okolje (UNEP), v vrednosti 4.600 kilokalorij na osebo, zadoščala za prehrano 14 milijard ljudi, torej skoraj za 2 svetovni populaciji⁹, vendar je od tega kar 30,5 % kilokalorij izgubljenih ali porabljenih, najpogosteje za živalsko krmo v proizvodnji mesa in mleka (Nellemann *et al.* 2009: 30).

Pomanjkanje hrane je torej relativen problem, saj ustvarjamo presežke hrane. Bolj kot obseg proizvodnje je problem homogenost proizvedene hrane, saj v njej prevladujejo predvsem olja in žita. Ta homogenost negativno vpliva na zdravje ljudi, tako v obliki podhranjenosti kot prehranjenosti (oboje danes opisujemo z izrazom prehranska revščina). Gre za nezmožnost dostopanja do hrane in ustrezne prehrane. Razlogi za prehransko revščino so povezani z družbenimi neenakostmi. Osebe in gospodinjstva, ki se srečujejo s prehransko revščino, bodisi ne razpolagajo s finančnimi sredstvi za nakup hrane, potem ko plačajo stanovanjske stroške, bodisi živijo na območjih z omejenim dostopom do hrane, nimajo ustreznega prevoza¹⁰ do supermarketov ali pa nimajo znanj, spretnosti ali opreme za pripravo zdravih obrokov (National Health Service 2005: 7).

S prehransko revščino povezujemo pojem prehranske preskrbljenosti in pogosto ga razumemo kot sinonim. Prehranska preskrbljenost pomeni, da imajo ljudje v vsakem času fizični in ekonomski dostop do varne, hranljive hrane, ki zadošča za njihove prehranske potrebe in se sklada z njihovimi prehranskimi preferencami in kulturnim navadam (internet 3).

Statistični podatki za Slovenijo kažejo opazen trend opuščanja kmetijskih zemljišč. V primerjavi z letom 2000 je bilo leta 2013 v Sloveniji 16 % manj kmetij. Delež zaposlenosti v kmetijstvu je 8,5 odstotnih točk vseh zaposlitev. Po drugi strani pa smo priče skokovitemu povečanju ekoloških kmetij. Leta 2000 jih je bilo v Sloveniji 115, leta 2013 pa že 2.232 (SURs 2013 a, b). Slovenija ima razmeroma omejene naravne vire na področju kmetijstva, razmere za kmetovanje pa so dokaj neugodne (Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije 2007). Samooskrba s hrano je majhna, saj je bilo zgolj 40 % vse zaužite hrane letu 2013 pridelane v Sloveniji – ali 4 odstotne točke manj kot leta 2010 (Gale 2015: 21). Najnižji, 34-odstotni delež samooskrbe se nanaša na zelenjavo.

Slika 2: Delež samooskrbe z žiti, krompirjem in zelenjavo, Slovenija (Polončič Ruparčič v: Gale 2015: 21).

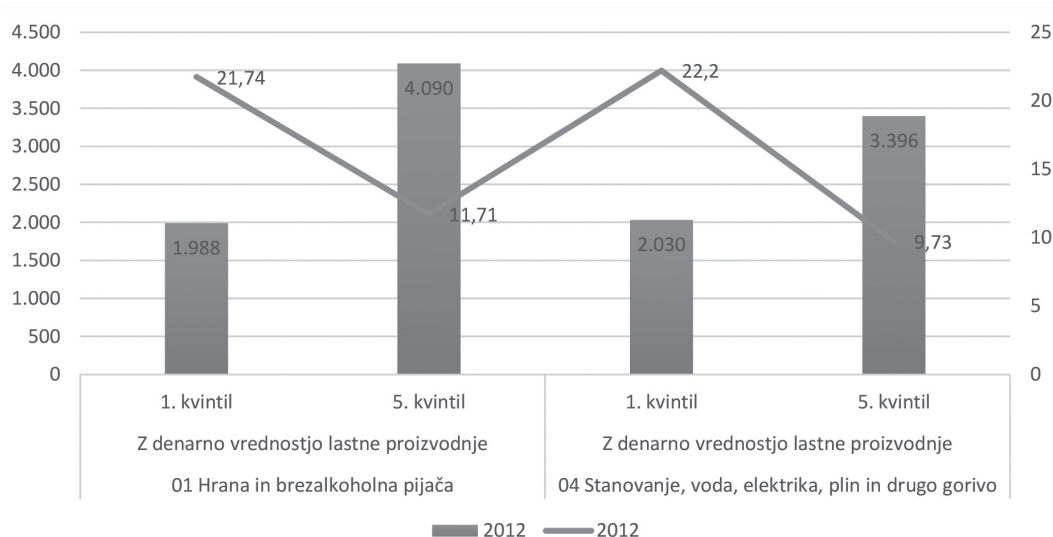

⁹ Upošteevamo, da je na dan 13. 9. 2015 bilo na svetu 7,4 milijarde ljudi (gl. internet 4).

¹⁰ V praksi se je za prostore, v katerih je dostop do trgovin otežen zaradi razdalje do trgovin z ustrezno hrano ali zaradi omejenega dostopa do prevoza, uveljavil izraz prehranske puščave.

Zaužita hrana ni neposredno povezana z izborom hrane v supermarketih ali samooskrbo s hrano, pač pa z ekonomskimi dejavniki (npr. dohodek, zaposlenost, cene hrane, ustrezno opremljena kuhinja v gospodinjstvu), zdravstvenimi dejavniki (npr. zmožnost samooskrbe, telesno zdravje) in okoljskimi dejavniki (npr. dostop do vrtičkov, podnebni dejavniki, vojne). Prehranska nepreskrbljenost in prehranska revščina sta družbeno determinirani, se pravi, da zahtevata ustrezne systemske rešitve. Za boljše razumevanje pomena hrane za gospodinjstva z različnimi dohodki je smiselno prikazati, kakšen delež skupnih prihodkov gospodinjstva porabijo za nakup hrane.

Graf 2: Povprečna porabljena sredstva gospodinjstev za hrano in brezalkoholne pijače ter stanovanjske stroške, primerjalno, Slovenija, 2012 (internet 5).

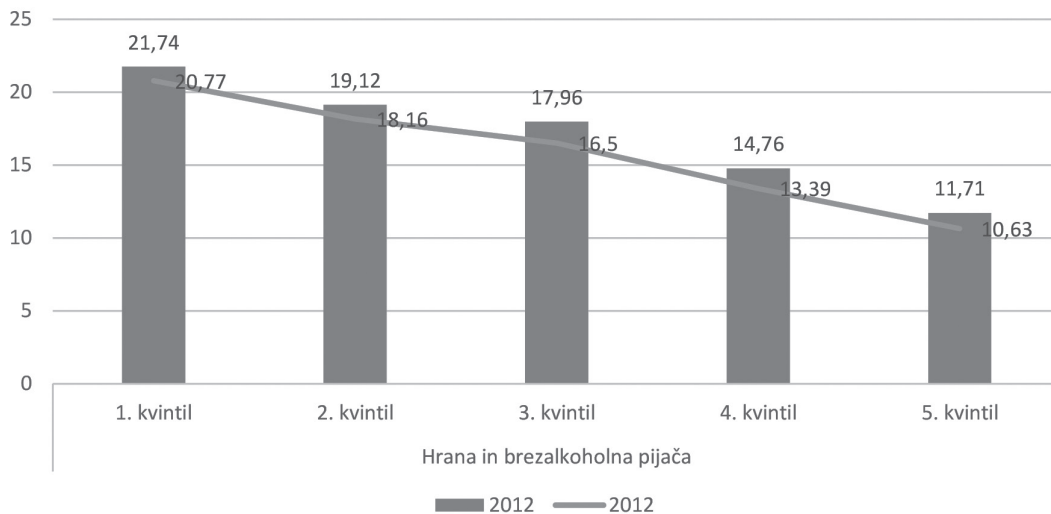
Najrevnejša gospodinjstva iz 1. kvintila¹¹ porabijo s skoraj 22 % občutno višji delež skupnih dohodkov za hrano in brezalkoholne pijače kot tisti iz 5. kvintila (manj kot 12 %). Razlika je še večja pri stroških za stanovanje, saj gospodinjstva iz 1. kvintila porabijo 22 % razpoložljivih sredstev, tista iz 5. kvintila pa komaj 10 %. Skupno najrevnejša gospodinjstva porabijo za hrano in stroške stanovanja slabih 44 % razpoložljivih sredstev, medtem ko najpremožnejša pa skupno dobrih 21 %. Za najrevnejša gospodinjstva zagotavljanje prehranske preskrbljenosti zahteva precej več razpoložljivih finančnih virov kot za premožnejša. Zato je vprašanje samooskrbe v delu, kjer je to mogoče, torej pri pridelavi zelenjave, toliko bolj relevantno, saj bi višja stopnja samooskrbe zmanjšala stroške za hrano (gl. graf 2).

Zanimivo je, da je pridelava lastne hrane večja v gospodinjstvih, ki so premožnejša, tako v deležu sredstev kot tudi v evrski protivrednosti. Upoštevati moramo, da je denarna protivrednost doma pridelane hrane enaka, ne glede na razpoložljivi dohodek gospodinjstva. Kilogram paradiznika je vrednoten enako, tako za osebo, ki živi pod pragom tveganja revščine kot za tiste najpremožnejše. Torej, če najrevnejša gospodinjstva pridelajo lastno hrano v vrednosti 135 evrov, jo najpremožnejša v vrednosti 452 evrov, kar je 3,3 krat več (gl. graf 3).

Ideja, da bi lahko brezposelni in revni, ki se srečujejo s prehransko revščino, to reševali po načelu naredi-si-sam, torej bi vsaj del hrane sami pridelali, povečuje družbena pričakovanja in pritisk tako na revne ljudi kot na politične odločevalce.

¹¹ Gospodinjstva so razvrščena v kvintile glede na skupna razpoložljiva sredstva gospodinjstva. V prvem kvintilu je razvrščenih 20 % gospodinjstev z najnižjimi dohodki, v petem kvintilu pa 20 % gospodinjstev z najvišjimi dohodki (SURS 2013 a, b).

Graf 3: Povprečna porabljena sredstva gospodinjstev za hrano in brezalkoholne pijače z lastnimi proizvodi in brez lastnih proizvodov, po kvintilih, Slovenija, 2012 (internet 5).

Urbano vrtičkarstvo kot strategija zmanjševanja prehranske revščine

Zadnja leta v Sloveniji zaznavamo intenzivno povečanje urbanega vrtičkarstva. Tipologija urbanega vrtičkarstva na primeru mesta Ljubljana pokaže, da obstaja osem razvijajočih se praks (Simoneti, Fišer 2013: 5):

1. Vrtičkarske kolonije, npr. Litostrojski vrtovi.
2. Nadaljevanje tradicije, npr. Krakovski vrtovi.
3. Začasna raba z novo uporabo opuščenih prostorov, kot so gradbene jame (Onkraj gradbišča).
4. Vrtički, s katerimi se vzdržujejo sicer degradirani prostori (Vrtički ob železnici)
5. Vrtički med hišami in stanovanjskimi bloki, npr. vrtički na Rimski cesti.
6. Vrtički, ki jih za medsosedsko rabo odstopijo lastniki (vrtički v Murglah).
7. Gverilski vrtički, ki jih ustvarjajo različne skupnostno organizirane pobude (vrtički ob Gradaščici).
8. Vrtički v koritih, po zgledu začasnih (pop-up) praks, npr. vrtiček v Savskem naselju.

Večina vrtičkov v mestih je zasebnih, bodisi kot vrtovi poleg stanovanjskih hiš bodisi kot skupnostni vrtovi ob stanovanjskih blokih. Pri obeh oblikah se dogaja redna socialna interakcija med ljudmi, ki vrtove obdelujejo, to pa krepi odnose v soseskah in skupnostih.

Na začetku leta 2015 sva avtorici opravili krajšo raziskavo vrtičkarskih praks. Osredotočili sva se na urbane vrtičke, katerih način organiziranja in delovanja je bolj kolektiven. Različne prakse urbanega vrtnarjenja so postale zanimive za raziskovalke in raziskovalce različnih discipline, pri tem pa pionirsko raziskovalno delo izvaja ljubljanski Inštitut za politike prostora. Ustvaril je spletno mesto *Prostori sodelovanja*, na katerem sistematično spremlja in zapisuje prakse ter objavlja publikacije o urbanem vrtičkarstvu, stanovanjskem združništvu, so-delu (*co-working*) ipd.

Cilj *Prostorov sodelovanja* je zapisovanje sodelovalnih skupnostnih praks, cilj najinega raziskovanja pa je bil prepoznati cilje, motive, stališča in prepričanja meščanov, vpetih v kolektivne prakse urbanega vrtičkarstva.

Da bi te cilje, motive, stališča in prepričanja bolje razumeli, sva izvedli šest polstrukturiranih intervjujev z 11 sogovorniki, aktivno vpetimi v take prakse (preglednica 1). Intervjuje sva izvedli marca in aprila 2015 v treh mestih: Mariboru, Ljubljani in Sevnici. Trajali so od 45 minut pa vse do dveh ur, odvisno od števila sogovornikov.

Preglednica 1: Pobude kolektivnega urbanega vrtičkarstva.

Pobude kolektivnega urbanega vrtičkarstva	Sogovorniki in njihove vloge	Stopnja formaliziranosti pobude
Urbani EKO vrt	Mirijana Bračič, permakulturna vrtičkarica	Nevladna organizacija
Zadruga Urbana	Predstavnica in predstavnik iniciative, ki sta želela ostati anonimna	Neformalna anarho pobuda
Zelemenjava	Darja Fišer, pobudnica Zelemenjave	Neformalna skupnostna pobuda
PC Zelena Sevnica	Milena Mastnak, agronominja in vodja Zelene Sevnice Nataša Rupnik, vodja Socialnega inkubatorja Knof Matic Košak, vodja Zelenih inovatorjev	Start-up inkubirana socialna podjetja
Vrt na Povšetovi; Voluntariat	Blanka Rihter, projektna koordinatorka	Nevladna organizacija
Re-generacija	Gaja Mežnarič Osole, »grafična oblikovalka konceptov z visokim družbenim učinkom« Nuša Jelenec, industrijska oblikovalka Leonora Jakovljevič, modna oblikovalka in oblikovalka tekstilij	Nevladna organizacija in start-up pobuda

Proces raziskovanja je potekal v treh korakih:

1. Prepoznavanje različnih pobud (vsega skupaj sedem) prek spletnih iskalnikov.
2. Vzpostavljane stika s pobudami, s povabilom k sodelovanju. Na poziv so se odzvali vsi pobudniki z izjemo enega, eden pa je predlagal, da vzpostavi stik z nevladno organizacijo, saj se sami niso več ukvarjali z urbanim vrtičkarstvom.
3. Izvedba intervjujev na dogovorjenih mestih. To so bili urbani vrtički (Urbani EKO vrtovi), delovna mesta sogovornikov (Zelemenjava, Vrtovi na Povšetovi, Zelena Sevnica) in v skupnostnih prostorih (Zadruga Urbana, Re-generacija).

Raziskovalna metoda je bila analiza vsebine, pri interpretaciji zbranih podatkov pa sva sistematično klasificirali in kodirali izjave sogovornikov, identificirali ključne teme in vzorce, ki so se pojavljali (Hsieh, Shannon 2005). Raziskovalni proces je bil sočasno proces interakcije, saj so izsledke soustvarjali sogovorniki (Cox *et al.* 2008: 5). Zato bi bilo mogoče rezultate definirati kot interpretacijo subjektivnih pomenov z rabo analize vsebine. Zbrane podatke sva prepisali in kodirali v dveh korakih: najprej sva zbranemu gradivu dodelili kode in s tem definirali konkretne vsebine, potem pa sva kode organizirali v specifične kategorije (Hsieh, Shannon 2005).

Kolektivne prakse urbanih vrtičkov: »Socialni moment v vrtovih je še močnejši kot samooskrba.«¹²

Želeli sva preveriti, ali lahko kolektivne urbane vrtičkarske pobude razumemo kot prostor, ki omogoča večjo stopnjo samooskrbe z zelenjavo za revne, brezposelne, prekarne delavke in delavce, upokojenke in upokojence z majhnimi dohodki. Raziskava je nakazala obstoj korelacije med stabilnostjo v življenju in razpoložljivim dohodkom pa tudi specifično urbanega vrtičkarstva.

Na podeželju vsi vrtnarijo, saj je zemlje veliko, ni draga, vsak ima dostop do nje. V mestu, v nekem blokovskem naselju, je zgodba povsem drugačna. Ni dovolj eno korito ali pa ena mala gredica. Če hočeš pridelati dovolj, da prehraniš družino, moraš imeti 50 kvadratov vrta. Da ti to nekdo odstopi, najbrž ne bo pred blokom, kar pomeni, da se moraš do vrta peljati. Če si resen socialni problem in ti je že do hrane težko priti, najbrž prej prodaš avto, kot da

¹² Mirjana, Urbani EKO vrtovi o socialnih vidikih skupnostnega vrtnarjenja.

si lačen. [...] Nestabilna situacija je zelo velik problem. Pa tudi ko sem govorila z brezposelnimi ... to, da nimaš avta, ne moreš v Nove Stožice vrtnariti vsak dan, si pa iz Trnovega. To jim je zelo velika ovira.

(Darja, Zelemenjava)

Pogosta domneva, da brezposelni ali revni razpolagajo s presežkom časa in bi zato lahko povečali stopnjo samooskrbe ter sočasno poskrbeli za boljšo telesno pripravljenost, je zmotna in škodljiva, saj temelji na predsodkih. Britanska raziskava kaže vse večjo nestrpnost do brezposelnih, ksaj jim pripisujejo individualistične razloge za nastalo situacijo. Prepričanje, da v družbi obstajajo zaslužni in nezaslužni ljudje, preusmerja pozornost od strukturnih razlogov za revščino (Valentine 2014).

Stabilno življenje kot osnovni pogoj za vrtnarjenje so omenjali tudi drugi sogovorniki.

Za vrtnarjenje potrebuješ predvidljiv urnik. Neko rutino. Če si freelancer, to ne gre. Mi imamo totalno kaotične urnike. To, da bi pri takšnem urniku še skrbeli za vrt, pač ne gre.

(Nuša, Re-generacija)

Prekarno delo je razširjeno predvsem med mladimi iz različnih poklicnih skupin, ki postajajo del t. i. podrazreda (Standing 2011). Kanadska raziskava je pokazala, da prekarno delo vpliva na sprejemanje pomembnih življenjskih odločitev, kot so vzpostavljanje partnerskih odnosov, izbira kraja bivanja, oblika nastanitve, odločitev o otrocih, varstvu otrok, prostočasnih dejavnostih in več drugih odločitev, ki vplivajo na kakovost življenja posameznikov in gospodinjev (Lewchuk, Laflèche 2014: 46). Samooskrba z zelenjavo je tesno povezana z obliko in varnostjo zaposlitve, saj zahteva predvidljiv urnik in razpoložljiv čas.

Sogovornice so poudarile, da sodelovanje pri vrtičkarstvu ni toliko odvisno od možnosti pridelave lastne hrane, paš pa od možnosti medsebojnega druženja in oblikovanja skupnosti.

Vprašanje je, če se vrtičkarstvo sploh splača. Tiste štiri kumare, ki ti zrastejo na vrtu, so zagotovo dražje od kumar, ki jih kupiš na tržnici. Tam so kumare tako poceni, da ekonomski vidik ni tisti, zaradi katerega bi se vrtnarjenje splačalo. Tako da sigurno pridejo v ospredje rekreacija, druženje, te stvari.

(Gaja, Re-generacija)

Socialni moment v vrtovih je še močnejši kot samooskrba. Ljudje si želimo druženja ... Ne vsi. Lahko pa rečem: 50 %. Ti se dobro počutijo in prihajajo tudi zaradi sovrtičkarjev, ne le vrtov. Potem je kakšnih 20 % takih, ki nimajo veliko časa, pa se vseeno tega (druženja, op. av.) veselijo. Nekaj pa je takšnih, ki jim to nič ne pomeni. Ampak tistih je manj, mogoče 15 %.

(Mirjana, Urbani EKO vrt)

Kolektivne prakse urbanega vrtičkarstva so po načinu delovanja pogosto civilno-družbene, sploh če ostanejo neformalne. Orsini (2006) piše o pomembnosti tega, da so organizacije skupnostno organizirane in ne skupnostno vodene. Številne organizacije so, predvsem zaradi projektnega načina financiranja, ki jim določi cilje in vsebino delo, fizično sicer v skupnosti, vendar ljudje, ki v teh skupnostih živijo, nimajo vpliva na njihovo delovanje. Pojem skupnosti v tem kontekstu postane zgolj deskriptor, s katerim organizacije legitimirajo svoj obstoj in zaradi katerega pridobivajo finančna sredstva za svoje delovanje.

Ne manjka nam društev, razpisov, projektnih prijav, poročil, računovodskih aktivnosti. Tega v Sloveniji ne manjka. Meni se zdi, da manjka en tak pristen stik v lokalnih skupnostih, kjer ne rabiš imeti vse formalizirano. To, da s sosedom deliš presežek, ni pogojeno z obstojem društva.

(Darja, Zelemenjava)

Tudi način dela, ki ga mi ubiram, torej nehierarhičen način, spodbuja avtonomnost. Namreč, ko se prvič sreča skupina ljudi in se pogovarja o vrtičkarstvu, je prva ideja: aha, bomo naredili društvo. Zakaj rabiš društvo, da funkcionira? Ali bo potem društvo namesto tebe sprožilo neko iniciativo?

(sogovornica, Zadruga Urbana)

Seveda to ne pomeni, da vse iniciative, vključene v raziskavo, zavračajo formalizacijo ali poblagovljenje vrtičkov. Razlogi za sprejemanje formalizacije so različni; od zagotavljanja udobne infrastrukture, vzpostavljanja in ohranjanja pravil med člani vrtičkarskih kolektivov pa do podjetniških priložnosti. Sodelovanje v kolektivnih vrtičkih je pogosto plačljivo – to nakazuje na določeno stopnjo poblagovljenja.

Letna najemnina za 100 kvadratov vrta je 15 evrov. Nič. No potem imamo še investicijski sklad. Na leto, s porabo vode in vsemi stroški, pride okrog 60 evrov.

(Mirjana, Urbani EKO vrt)

Jaz te delavnice zaračunam. Če kdo ne zmore, tudi kdaj dobi kakšno brezplačno. Večkrat letno nudimo tudi brezplačne delavnice. Načeloma pa so plačljive za zelo majhen denar. Naša cena je 4,92 EUR brez DDV oz. 6 EUR z DDV na delavnico, tako da ga zmore vsak.

(Milena, Zelena Sevnica)

Formalizacija kolektivnih vrtnarskih praks lahko nakazuje na vdor menedžerialističnih načel, preoblikovanih v zeleno ekonomijo (*green economy*) in ekonomijo delitve (*sharing economy*). Urbano vrtičkarstvo postane poslovna priložnost, za katero velja menedžerski in poslovni diskurz.

Različni kritiki neoliberalizma (Harvey 2007, Rose 1996) pišejo, da zagotavljanje blaginje postaja stvar samozadostnosti. Samooskrba z zelenjavo je torej primer skrajne oblike takšne samozadostnosti. Ljudje so podjetniki, vrtnarjenje pa je podjetniška dejavnost. Izvedena raziskava je pokazala, da se tudi na področju kolektivnih urbanih vrtičkarskih pobud dogaja preobrat k podjetnosti. Kljub temu velja opozoriti na prekarno naravo podjetniških pobud, ki so značilne za ekonomijo delitve (npr. paradnih konj ekonomije delitve, kot je Airbnb ali Uber) in pri katerih ljudje za izjemno dostopno ceno dajejo v skupno rabo svoj zasebni prostor (stanovanje, avto, vrt). Kot poslovni model se obnese predvsem za korporacije, ki oblikujejo spletne aplikacije za lažjo organizacijo skupnostnih aktivnosti, za rabo katerih zaračunavajo tako kvazi podjetnikom kot kupcem. Občutek skupnosti, ki nastaja v ekonomiji delitve, je varljiv, predvsem pa so te prakse cenovni damping klasičnim oblikam dela in zaposlovanja.

Drug način kolektivnega urbanega vrtičkarstva je gverilsko vrtnarjenje ali skvotiranje. Te prakse izhajajo iz anarhistične filozofije in se zavzemajo za decentralizirano, nehierarhično in radikalno demokratično družbeno ureditev (Portwood-Stacer 2013: 14).

Glede na to, da je toliko zemlje lahko dostopne in neuporabljene, je logičen princip, da izbereš nekaj in zaskvotiraš oziroma zavzameš nekaj, iz česar lahko potem nekaj narediš. Nečemu vdihneš življenje.

(sogovornik, Zadruga Urbana)

Čeprav je anarhistična filozofija pravzaprav humanistična, od ljudi zahteva določeno stopnjo prilagoditve življenjskega stila in praks. Anarhizem je predvsem politična kultura, v kateri je ljudem skupan način vedanja in govorjenja o politikah vsakdanjega življenja. Osrednji kulturni diskurz anarhistične identitete pogosto vključuje specifične prakse vsakdanjega življenja, kot je veganska prehrana, odrekanje avtomobilu kot prevoznemu sredstvu in zavračanje prevladujočih norm glede samoreprezentacije (gl. Portwood-Stacer 2013: 87). Takšni identitetni diskurzi ne pritegnejo vseh, to pa vpliva na pripravljenost za sodelovanje v anarhističnih iniciativah pri ljudeh, ki niso pripravljeni odkrito politizirati svojih vsakdanjih življenjskih praks.

Če se v iniciative, utemeljene na filozofskih in identitetnih diskurzih, ljudje ne vključujejo, ker niso pripravljeni spreminjati svojih vsakdanjih praks, se v bolj formaliziranih iniciativah oblikuje sistem izključevanja s formalno napisanimi pravili. Ta ne odvrta ljudi zaradi svetovnonazorskih pogledov, temveč zaradi kršitev.

No, ampak dejansko smo si sami nastavili, da imamo eno komisijo, tako imenovano Vrtno komisijo, ki večkrat v sezoni pogleda vse vrtove in jih oceni v tem smislu, ali so moteči za sosedo in ali se na vrtu dejansko kaj goji. [...] Če dobi tri minuse, je izločen. Oditi mora z vrta.

(Mirjana, Urbani EKO vrt)

Pravica do hrane in socialno delo

Na začetku sva določili dva cilja – raziskati diskurz o samooskrbi s hrano kot možen odgovor na vprašanje prehranske revščine in raziskati diskurz o ravnanju s presežki hrane, predvsem mehanizme in ideologije v ozadju distribucije presežkov hrane.

Vprašanje samooskrbe s hrano je povezano z različnimi bojznimi, med drugim z vse večjim nezaupanjem do kakovosti uvožene hrane. Te bojzani se pojavljajo ob medijsko odmevnih zgodbah o goljufijah živilskih korporacij, kot je bila leta 2013 »afera konjsko meso«, pa tudi s poudarjanjem zdravega življenjskega sloga in individualizacije odgovornosti za lastno zdravje. Zdi se, da prav individualizacija premošča temo samooskrbe, ravnanja s presežki hrane in vprašanjem revščine. Individualizacija odgovornosti za življenjski potek in izide zelo vpliva na popularno razumevanje vzrokov revščine (npr. domneva o izogibanju dela in prerazkošnem življenjskem slogu), na vsakodnevne prakse revnih (npr. domneva o presežku časa in pomanjkanju volje) in na pomen lastnega angažmaja za reševanje revščine (npr. domneva o samooskrbi kot primernem odgovoru na prehransko revščino).

Samooskrba s hrano ima v urbanih okoljih posebnosti, povezane predvsem z dostopom do zemlje, oddaljenostjo zemljišča od bivališča in obstojem ustreznih pogojev za obdelovanje zemlje, kot je stabilnost v življenju, predvsem v obliki zaposlitvene in dohodkovne varnosti. Sogovorniki so opozorili na to, da je ekonomski vidik pridelave zelenjave razmeroma majhen, sploh ker je v supermarketih sezonska zelenjava dostopna po ugodnejši ceni, kot je strošek vzgajanja zelenjave na kolektivnem vrtu.

Kot pomemben vidik kolektivnega vrtnarjenja se je pokazal socialni moment, možnost sodelovanja pri ustvarjanju skupnosti in redni udeležbi pri njenem razvoju. Prav tu pa so se pokazale razlike med pobudami – tu se pokaže njihov temeljni družbeni motiv za delovanje. Včasih je pobuda v nekaterih primerih prostor preizkušanja alternativnih praks organiziranja in delovanja, drugje pa je prostor za udejanjanje poslovnih idej ali prostor, v katerem sodelujoči želijo jasno strukturo in pravila delovanja. Heterogenost teh praks nakazuje, da je treba vrtičkanje razumeti tudi kot prostor, v katerem se združujejo ljudje s sorodnimi interesi in pogledi. To prinaša tudi nevarnost, saj lahko vrtički postanejo skupnosti brez fizičnih mej, vendar z zelo opaznim sistemom izključevanja in nadziranja.

Socialno delo temelji na načelih človekovih pravic in socialne pravičnosti. V zadnjih letih se kakovost življenja v številnih skupnostih izrazito poslabšuje. To zahteva obuditev skupnostnih načel socialnega dela. Pomembno pa je, da socialne delavke in delavci ter organizacije socialnega varstva ne poustvarjajo in krepijo razlik med tistimi, ki so notri, in tistimi, ki so zunaj (Kapoor 2013), med tistimi, ki so zaslužni, in tistimi, ki niso. Takšna razlikovanja imenujemo socialni apartheid. Spodbujanje samooskrbe je vsekakor način krepitve skupnosti, vendar pa je tudi priložnost za novo politizacijo vprašanja revščine.

Ko sodelujemo v spektaklu dobrotelčnosti, tvegamo, da bomo zaradi strastne želje po vidnosti depolitizirali sistemske vidike, ki so abstraktni, nerazumljivi in tudi manj privlačni za medije ter korporativne in individualne donatorje. Namesto tega raje izpostavljam dramatične zgodbe, naštevamo moralne argumente, podajamo udarne slogane, ki jih potem lahko citirajo dnevni mediji, in skrbimo za fotogeničnost našega dela. Instanten način socialnega dela ima sicer za posledico takojšnje rezultate, bodisi v številu klikov na spletni strani organizacij, številu objavljenih intervjujev in všečkanju fotografij bodisi v številu donatorjev in sofinancerjev, vendar hkrati soglašamo z obstoječimi družbenimi neenakostmi.

Hajdini (2014) je zapisal: »Dobrotelčnost je razvedrilo brezbriznih.« Korporacije, podjetja, restavracije in posamezniki, ki prostovoljno ali zaradi družbenega pritiska privolimo v ta diskurz, tako da v razdelilnico presežkov hrane odnesemo konzerve pred potekom roka uporabnosti ali zvečer v imenu trgovskih verig na lastne stroške razvažamo ostanke hrane do revnih družin, pravzaprav soglašamo z depolitizacijo vprašanja revščine in brezplačno skrbimo za ugled blagovne znamke korporacij, ki podarjajo.

Konings (2015) piše, da ljudje kapitalizem doživljamo tako čustveno, da vedno znova prostovoljno samoorganiziramo lastno zatiranje. Razdelilnice presežkov hrane in banke hrane so takšna oblika zatiranja. Spregledamo strukturne vzroke revščine, kategoriziramo ljudi na nezaslužne in zaslužne ter nezaslužnim v svojem prostem času odvažamo odpadno hrano. Sodelujemo zaradi solidarnosti in skrbi za soljudi, vendar s temi dejanji depolitiziramo vprašanja revščine. Ideologija takšne dobroteljnosti je postpolitična, saj odvzame prostor vsakemu nestrinjanju, konfliktu ali politični razpravi, aktivizem pa zmanjša na spektakel, v katerem se ne dogaja nič, kar bi ogrozilo obstoječo družbeno ureditev (Kapoor 2013: 109).

Socialno delo se prek svojih institucij (javnih in zasebnih socialnovarstvenih organizacij) sistematično vključuje v projekte, ki vključujejo presežke hrane, zbira oblačila in higienske potrebščine za revne, pomaga pri izbiri otrok, ki potem dobijo svoje mecene, in organizira različne delavnice, namenjene revnim, brezposelnim in drugače marginaliziranim. Prav pri vsebini takšnih delavnic lahko opazimo, da socialno delo in socialno-varstvene organizacije tiho soglašajo z liberalnim kapitalizmom. Ljudi namreč vse bolj prepričujejo, da morajo težave reševati bodisi sami (ob pomoči pozitivne psihologije) bodisi zunaj sistema socialne države (recimo tako, da otroka prijavijo v projekt botrstva ali gredo po hrano v razdelilnico).

Petras (1999: 432) piše, da se organizacije, ki so bile nekdanje namenjene organiziranju skupnosti, vse bolj osredotočajo na učenje strategij preživetja. Lambie-Mumford (2015: 2) ugotavlja, da je premik od pravic k dobroteljnosti, ki ne deluje po načelu univerzalnosti in torej ni dostopna vsakomur, posebej problematičen del premika k socialni varnosti, utemeljeni na donirani hrani.

Že na prvi jugoslovanski konferenci za socialno delo, ki je potekala leta 1960, sta bila prepoznana pomen interdisciplinarnosti in družbena vloga socialnega dela (Milošević Arnold, Postrak 2003: 165–166). Na to, s katerimi disciplinami se bo povezovalo socialno delo in kakšna je in bo interpretacija družbene vloge socialnega dela, vpliva vsakokratni družbeni kontekst. Sodobni kontekst spremlja tiho soglašanje socialnega dela z liberalnim kapitalizmom, v katerem socialno delo z javnimi in civilno-družbenimi organizacijami institucionalizira liberalni paternalizem, torej socialno državo, ki ve, kaj je dobro za državljanke, vendar jim to vsiljuje na posreden in mehak način. Tudi tako, da odgovornost za oskrbo s hrano revnih prenese na posameznike in skupnosti, bodisi z vrtičkarstvom bodisi s čakanjem v vrstah pred razdelilnicami presežkov hrane.

Prihodnost izobraževanja za socialno delo je odvisna od zmožnosti preoblikovanja temeljnega poslanstva socialnega dela, to je zavezanosti k načelom človekovih pravic in socialne pravičnosti. Nekritično uveljavljanje menedžerskega in terapevtskega diskurza soglašajo s poblagovljenjem in individualizacijo družbe, čeprav s politično korektno retoriko. V članku sva prikazali, da retorika ekologije ne omili dejstva, da lahko diskurz o samooskrbi in prekvalifikacija odpadne hrane pomembno pripomoreta k legitimaciji družbenih neenakosti in k obstoječi distribuciji bogastva. V času hiperindividualizacije in poblagovljenja je najpomembnejša vloga socialnega dela organiziranje skupnosti. Govoriti, da skupnosti organiziramo, vendar jih v resnici le projektno vodimo in ljudi učimo strategij preživetja, je podobno kot retorika ekologije, politično korektno, predvsem pa zelo prijazno do liberalnega kapitalizma.

Viri

- Cox, P., Geisen, T., Green, R. (2008), Introduction: the importance of qualitative research to social change – preliminary considerations. V: Cox, P., Geisen, T., Green, R. (ur.), *Qualitative research and social change*. London: Palgrave Macmillan.
- Dowler, E. (2014). Food banks and food justice in 'austerity Britain'. V: Riches, R., Silvasti, T. (ur.), *First world hunger revisited: food charity or the right to food?*. London, New York: Palgrave Macmillan (160–175).
- FAO (2011), *Global food losses and food waste – Extent, causes and prevention*. Dostopno na: <http://www.fao.org/ag/ags/ags-division/publications/publication/en/c/74045/> (13. 11. 2015).
- Gale, Š. (2015), *Nekaj ščepcev podatkov o hrani*. Ljubljana: SURS. Dostopno na: <http://www.stat.si/dokument/5650/15-BR-277-1401.pdf%20> (13. 9. 2015).

- Global Wealth Report (2014). Zurich: Credit Suisse. Dostopno na: <https://publications.credit-suisse.com/tasks/render/file/?fileID=60931FDE-A2D2-F568-B041B58C5EA591A4> (14. 9. 2015).
- Hajdini, S. (2014), Jebeš reveže?. *Mladina*, 17, 25. 4. 2015. Dostopno na: <http://www.mladina.si/156057/jebes-revezel> (14. 9. 2015).
- Harvey, D. (2007), *Brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Hsieh, F. H., Shannon, S. E. (2005), Three approaches to qualitative content analysis, *Qualitative Health Research*, 15, 9: 1277–1288.
- Illouz, E. (2008), *Saving the modern soul: therapy, emotions and the culture of self-help*. Berkeley, LA, London: University of California Press.
- Internet 1. Dostopno na: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=0867206S&ti=&path=../Database/Dem_soc/08_zivljenjska_raven/08_silc_kazalniki_revsc/10_08672_stopnja_tveg_revscine/&lang=2 (13. 9. 2015).
- Internet 1 a. Dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/socialna_zascita_preprecevanje_revscine/delitev_hrane_iz_zalog_skupnosti_2006_2013/ (13. 9. 2015).
- Internet 1 b. Dostopno na: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/socialna_zascita_preprecevanje_revscine/delitev_hrane_iz_zalog_skupnosti_2006_2013/ (13. 9. 2015).
- Internet 2. Dostopno na: http://digital.edition-on.net/Egoist/viski_hrane?param=+11mofb (17. 9. 2015).
- Internet 3. Dostopno na: <http://www.fao.org/docrep/013/al936e/al936e00.pdf> (13. 9. 2015).
- Internet 4. Dostopno na: <http://www.worldometers.info/world-population/> (13. 9. 2015).
- Internet 5. Dostopno na: <http://www.feedingamerica.org/hunger-in-america/impact-of-hunger/hunger-and-poverty/hunger-and-poverty-fact-sheet.html> (13. 9. 2015).
- Internet 6. Dostopno na: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=0872102S&ti=&path=../Database/Dem_soc/08_zivljenjska_raven/03_poraba_gospodinjstev/05_08721_porab_sred_kol/&lang=2 (13. 9. 2015).
- Internet 7. Dostopno na: <http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/Footnote.asp?File=0872102S2015913503144.px&path=../temp&ti=Povprečna porabljena sredstva gospodinjstev po: COICOP, LASTNA PROIZVODNJA, KVINTIL, LETO, MERITVE &ansi=1&lang=2> (13. 9. 2015).
- Jager, L. (2015), *Viski hrane*. V: http://public.edition-on.net/links/9176_revija_lions_stevilka_2.asp (17. 9. 2015).
- Kapoor, I. (2013), *Celebrity humanitarianism*. Abigdon, New York: Routledge.
- Koc, M. (2014), Food banking in Turkey: conservative politics in a neo-liberal state. V: *First world hunger revisited: food charity or the right to food?*, Riches, G., Silvasti, T. (ur.), London, New York: Palgrave Macmillan (146–159).
- Konings, M. (2015), *The emotional logic of capitalism: what progressives have missed*. Stanford: Stanford University Press.
- Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije (2007), *Kmetijstvo na Slovenskem*. Dostopno na: <http://www.kgzs.si/gv/kmetijstvo.aspx> (13. 7. 2015).
- Kortetmäki, T., Silvasti, T. (2015), *Charitable food aid in a Nordic welfare state: a case for environmental and social injustice*. (Poglavje knjige, ki bo objavljena leta 2015).
- Lambie-Mumford, H. (2015), Addressing food poverty in the UK: charity, rights and welfare. *SPERI Paper No. 18*. Dostopno na: <http://speri.dept.shef.ac.uk/wp-content/uploads/2015/02/SPERI-Paper-18-food-poverty-in-the-UK.pdf> (14. 9. 2015).
- Lewchuk, W., Laflèche, M. (2014), Precarious employment and social outcomes. *Just Labour: a Canadian Journal of Work and Society*, 22, autumn 2014.
- Marx, K., Engles, F. (1971), *Izbrana dela v petih zvezkih*: II. zvezek. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Monier, V., Mudgal, S., Escalon, V., O'Connor, C., Gibon, T., Anderson, G., Montoux, H. (2010), *Preparatory study on food waste across EU 27: final report*. Bruselj: Evropska Komisija, Direktorat za okolje.
- Milošević Arnold, V., Poštrak, M. (2003), *Uvod v socialno delo*. Ljubljana: Študentska založba.
- National Health Service (2005), *Choosing a better diet: a food and health action plan*. Dostopno na: http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130107105354/http://www.dh.gov.uk/prod_consum_dh/groups/dh_digitalassets/@dh/@en/documents/digitalasset/dh_4105709.pdf (13. 9. 2015).
- Nellemann, C., MacDevette, M., Manders, T., Eickhout, B., Svihus, B., Prins, A. G. (2009), *The environmental food crisis: the environment's role in averting future food crises*. A UNEP rapid response assessment. United Nations Environment Programme, GRID-Arendal.
- Orsini, M. (2006), From 'community run' to 'community based'? Exploring the dynamics of civil society state transformation in urban Montreal. *Canadian Journal of Urban Research*, 15, 1: 22.
- Orwell, G. (2010), *Na robu in na dnu v Parizu in v Londonu*. Ljubljana: Beletrina.

- Petras, J. (1999), NGO's in the service of imperialism. *Journal of Contemporary Asia*, 29, 4: 429–440.
- Portwood-Stacer, L. (2013), *Lifestyle politics and radical anarchism*. New York, London, New Delhi, Sydney: Bloomsbury.
- Pravilnik o splošnem označevanju predpakiranih živil (2014). *Ur. l. RS št. 36/2014*.
- Riches, G., Silvasti, T. (2014), Hunger in the rich world: food aid and right to food perspectives. V: Riches, G., Silvasti, T. (ur.), *First world hunger revisited: food charity or the right to food?*. London, New York: Palgrave Macmillan (1–14).
- Rose, N. (1996), Governing 'advanced' liberal democracies. V: Barry, A., Osborne, T., Rose, N. (ur.), *Foucault and political reason: liberalism, neo-liberalism, and rationalities of government*. Chicago: University of Chicago Press.
- Simoneti, M., Fišer, D. (2014), Urbano vrtničkarstvo v Ljubljani. Ljubljana: IPoP, KUD Obrat.
- Standing, G. (2011), *The precariat: the new dangerous class*. New York: Bloomsbury.
- Valentine, G. (2014), Inequality and class prejudice in an age of austerity. *SPERI British Political Economy Brief*, 8.
- SURS (2013 a), *Kmetijska gospodarstva, splošni pregled, Slovenija, po letih*. Dostop na: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=1556001S&ti=&path=../Database/Okolje/15_kmetijstvo_ribistvo/03_kmetijska_gospod/00_15560_splosno/&clang=2 (13. 9. 2015).
- (2013 b), *Kmetijska gospodarstva, splošni pregled po kohezijskih regijah, Slovenija, 2000 in 2010*. Dostopno na: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=15P0202S&ti=&path=../Database/Kmetijstvo_2010/01_Splo-sni_pregled/01_15P02_kohez_regije/&clang=2 (13. 9. 2015).
- Thaler, R. H., Sunstein, C. R. (2008), *Nudge: improving decisions about health, wealth, and happiness*. New York, Toronto, London, Dublin, Camberwell, New Delhi, Rosedale, Johannesburg: The Penguin Group.
- Warner, W. L. (1949), *Democracy in Jonesville: a study of quality and inequality*. New York: Harper.